

Nr. 11 | 2012

Aktuell kommentar

Utviklingen i konsumprisene siden 2009

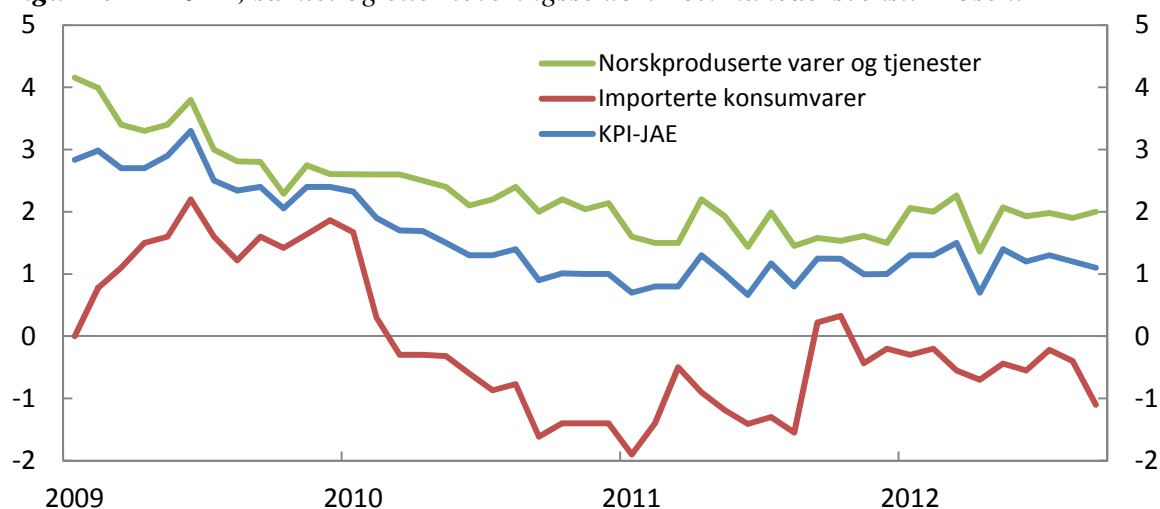
*Av Kjetil Martinsen og Njål Stensland, Pengepolitikk**

Utviklingen i konsumprisene siden 2009

1. Innledning

I 2009 økte konsumprisene justert for avgiftsendringer og utenom energivarer (KPI-JAE) med 2,6 prosent. Etter det har veksten i konsumprisene avtatt, se figur 1. De siste to årene har prisveksten ligget rundt 1 prosent. Formålet med denne kommentaren er å se nærmere på nedgangen i konsumprisveksten siden 2009. Analysen begrenses til å studere sentrale underkomponenter av KPI-JAE, gitt utviklingen i de antatt viktigste makroøkonomiske drivkreftene som lønnskostnader, produktivitet, kronekurs og importpriser.

Figur 1: KPI-JAE, samlet og etter leveringssektor. Tolvmånedersvekst. Prosent



Kilde: Statistisk sentralbyrå

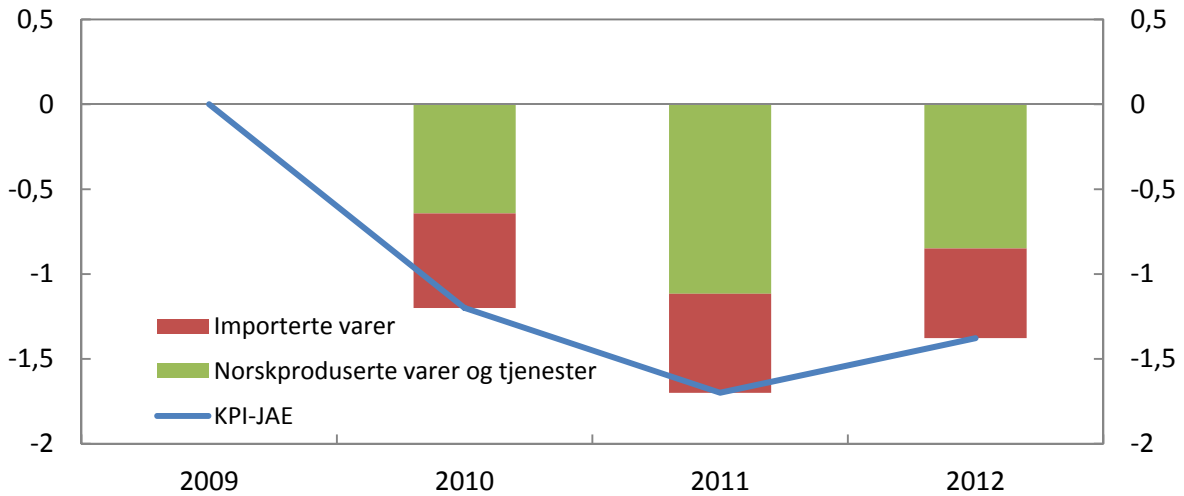
Veksten i konsumprisene kan deles opp etter leveringssektor. Importerte konsumvarer utgjør om lag 28 prosent av KPI-JAE, mens norskproduserte varer og tjenester utgjør 72 prosent. Prisene på importerte konsumvarer har falt siden 2010. Det trekker ned den samlede konsumprisveksten, se figur 1. Prisveksten på norskproduserte varer og tjenester i KPI-JAE har falt fra vel 3 prosent i 2009 til i underkant av 2 prosent hittil i 2012. Rundt $\frac{1}{3}$ av nedgangen i veksten i KPI-JAE siden 2009 skyldes utviklingen i prisene på importerte konsumvarer, mens resten kan tilskrives de norskproduserte varene og tjenestene, se figur 2.

2. Prisene på importerte konsumvarer

Prisene på importerte varer bestemmes i stor grad av prisene på disse varene i utlandet og av kronekursen. Norges Bank har utarbeidet en indikator for internasjonale prisimpulser i utenlandsk valuta (IPK).¹ Indeksen tar utgangspunkt i prisutviklingen for de enkelte importvaregruppene. På denne måten sikrer vi at både land- og varesammensetningen i indeksen reflekterer den faktiske importen av konsumvarer over tid.

¹ Se "Internasjonale prisimpulser til importerte konsumvarer" av Johan Ø. Røstøen, Norges Bank Pengepolitikk, i Penger og Kreditt 2/2004.

Figur 2: Endring i KPI-JAE siden 2009 og bidrag til endringen fra prisene på importerte konsumvarer og norskproduserte varer og tjenester. Årsvekst.¹⁾ Prosentenheter

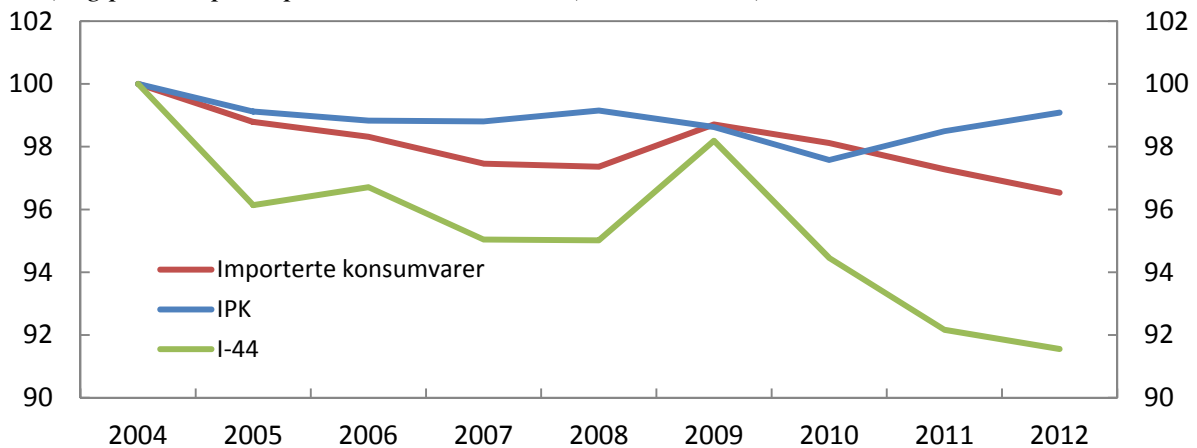


1) For 2012: Gjennomsnittlig tolv månedersvekst til og med september

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Figur 3 viser at de internasjonale prisimpulsene til norske konsumpriser har vært nær null eller negative de siste årene. Det kan ses i sammenheng med moderat prisstigning internasjonalt og vridning i handelsmønsteret mot økt import fra lavkostland. Indeksen for internasjonale prisimpulser er om lag på samme nivå nå som i 2009. Importprisene i KPI-JAE måles i norske kroner. De påvirkes derfor også av endringer i kronekursen. Kronen har styrket seg de siste årene. Kronekursen, målt ved den importveide kronekursen (I-44), har hittil i år vært over 3 prosent sterkere enn gjennomsnittet for 2010. Sammenlignet med finanskrisetåret 2009, har kronen styrket seg med om lag 7 prosent. Styrkingen av kronen bidrar til at prisene på importerte konsumvarer faller målt i norske kroner.

Figur 3: Internasjonale prisimpulser til norske konsumpriser (IPK), importveid valutakurs (I-44) og prisene på importerte konsumvarer (KPI-JAEIMP). Indeks. 2004 = 100



Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

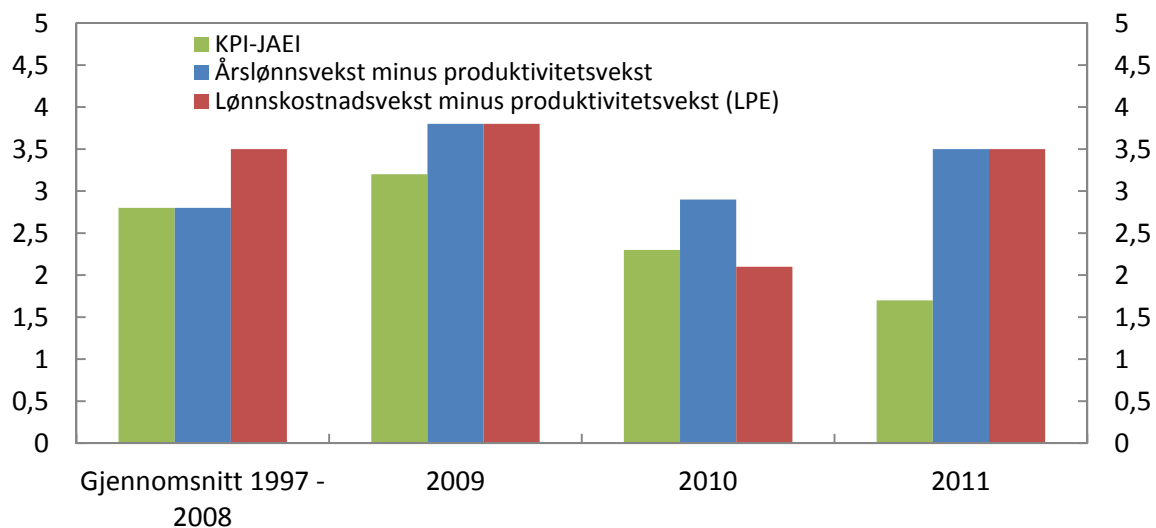
Selv om prisene på importerte konsumvarer også påvirkes av transportkostnader og distribusjonskostnader, som lønnskostnader her hjemme og marginer i salgsleddet, kan fallet i disse prisene siden 2009 i stor grad tilskrives en sterkere krone og svake internasjonale prisimpulser.

3. Prisene på norskproduserte varer og tjenester

Veksten i kostnader i norske bedrifter er en viktig faktor for prisveksten på norskproduserte varer og tjenester. Økte lønninger som ikke motsvares av at de sysselsatte har blitt mer effektive, vil føre til høyere lønnskostnader per produsert enhet. For å opprettholde lønnsomheten kan bedriftene enten redusere andre kostnader eller forsøke å øke sine marginer ved å sette opp prisene.²

Figur 4 viser kostnadsutviklingen i norsk økonomi og veksten i priser på norskproduserte varer og tjenester. Vi har benyttet to mål for kostnadsutviklingen. De røde søylene viser veksten i lønnskostnader per timeverk fratrukket produktivitsveksten. Dette uttrykket for kostnadsutviklingen har over tid hatt en betydelig høyere vekst enn prisene på norskproduserte varer og tjenester, med unntak av 2010, da veksten var marginalt lavere. De blå søylene i figur 4 viser årslønnsveksten, slik Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) måler den, fratrukket produktivitsveksten. I perioden 1997 til 2008 har dette uttrykket for kostnadsveksten i gjennomsnitt utviklet seg i samme takt som prisene på norskproduserte varer og tjenester.

Figur 4: Prisvekst på norskproduserte varer og tjenester (KPI-JAEI), vekst i lønnskostnader per produsert enhet i Fastlands-Norge (LPE) og årslønnsvekst fratrukket produktivitsvekst. Årsvekst. Prosent

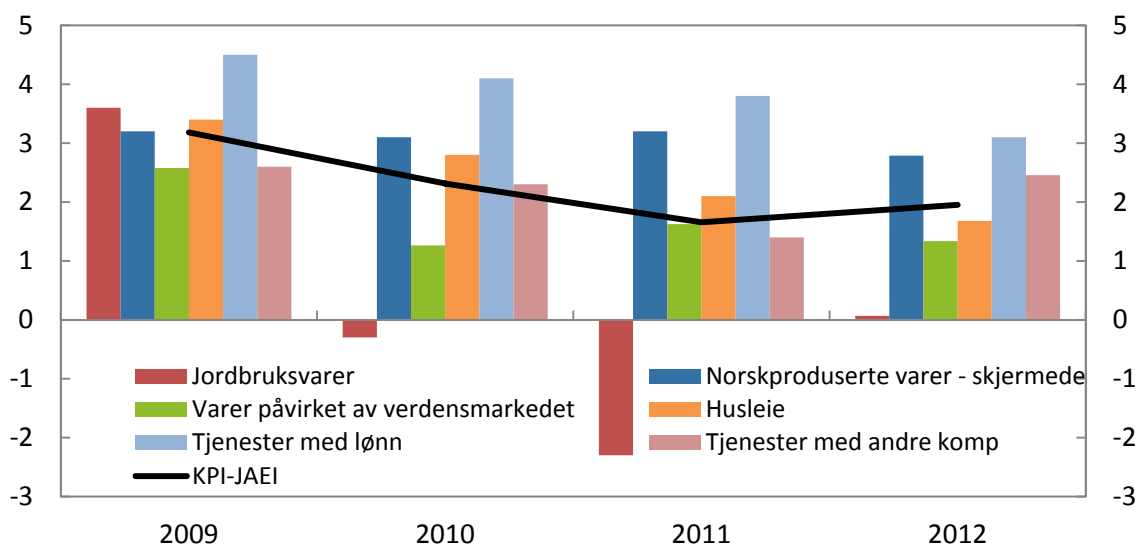


Kilde: Statistisk sentralbyrå, TBU og Norges Bank

Veksten i prisene på norskproduserte varer og tjenester har i gjennomsnitt vært lavere enn kostnadsveksten de siste årene – uavhengig av hvilket mål for kostnadsvekst vi benytter. I 2011 var denne forskjellen nærmere 2 prosentenheter. Dersom prisene på varer og tjenester produsert i Norge økte i takt med kostnadsutviklingen, ville KPI-JAE økt med om lag 2 prosent i 2011, gitt importprisene. Det er om lag 1 prosentenheter høyere enn den faktiske prisveksten.

² En vanlig forutsetning i en teoretisk modell for prissetting er at bedriftene har en viss monopolmakt i prisingen av sine produkter (monopolistisk konkurranse). De vil derfor sette prisene som et (variabelt) påslag på marginalkostnadene. Et vanlig mål for marginalkostnaden er lønnskostnaden per produsert enhet.

Figur 5: Prisvekst på norskproduserte varer og tjenester (KPI-JAEI) fordelt etter leveringssektor. Årsvekst.¹⁾ Prosent



1) For 2012: Gjennomsnittlig tolv månedersvekst til og med september

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Norskproduserte varer og tjenester kan deles opp i undergrupper. Figur 5 og tabell 1 viser at det er stor forskjell på prisveksten mellom de ulike gruppene. På den ene siden er prisveksten på skjermede varer og på tjenester med lønn som dominerende priskomponenter relativt høy og nær kostnadsveksten. På den andre siden er prisveksten på norskproduserte jordbruksvarer, husleier og varer som påvirkes av utviklingen ute, gjennom importinnhold i produksjonen eller konkurranse, lav.

Tabell 1: KPI-JAE etter leveringssektor. Årsvekst. Prosent

| | 2011 | Hittil 2012 ³ | Vekt |
|--|------|--------------------------|------|
| KPI-JAE | 1,0 | 1,2 | 100 |
| Importerte konsumvarer | -0,9 | -0,5 | 27,8 |
| Norskproduserte varer og tjenester | 1,7 | 1,9 | 72,2 |
| Herunder | | | |
| Jordbruksvarer | -2,3 | 0,1 | 6,4 |
| Fiskevarer | 3,7 | 1,3 | 1,3 |
| Skjermede varer | 3,2 | 2,8 | 4,4 |
| Varer påvirket av verdensmarkedet | 1,6 | 1,1 | 10,4 |
| Husleie | 2,1 | 1,7 | 19,4 |
| Tjenester med lønn som dominerende priskomponenter | 3,8 | 3,1 | 6,8 |
| Tjenester med andre viktige priskomponenter | 1,4 | 2,5 | 23,6 |

Jordbruksvarer

Prisene på norskproduserte jordbruksvarer har falt de siste årene. I samme periode har det vært god vekst i produsentprisene på jordbruksvarer. Det kan tilsi at det er forhold utenfor jordbruksavtalen som forklarer prisfallet. Prisutviklingen kan trolig ses i sammenheng med hard priskonkurranse blant matvarekjeder, som blant annet kommer til uttrykk gjennom hyppige tilbudsaktiviteter. Videre kan fremveksten av egne merkevarer ha ført til økt

³ Gjennomsnittlig tolv månedersvekst til og med september 2012.

priskonkurransen og fokus på kostnader.⁴ Den faktiske konsumprisveksten på matvarer kan også ha vært noe høyere enn det som fanges opp i KPI-JAE.⁵

Varer påvirket av verdensmarkedet

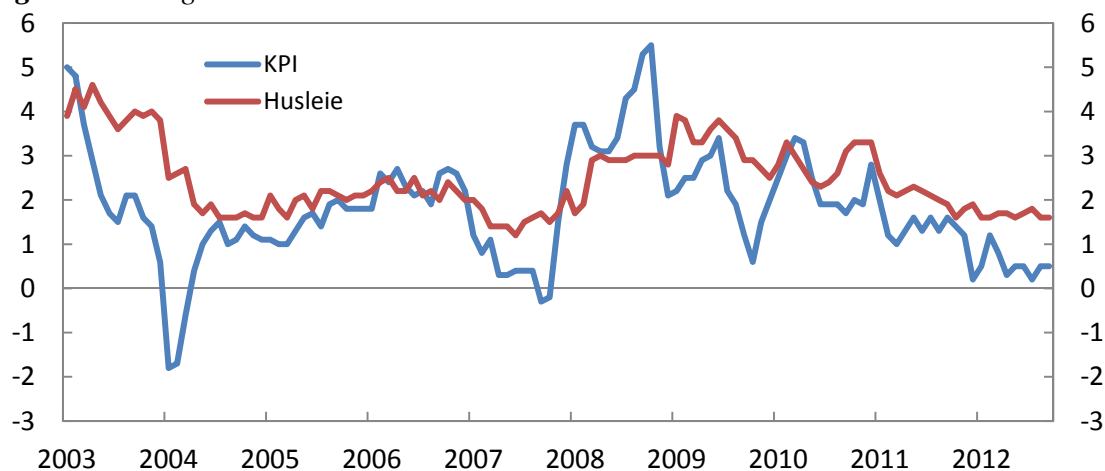
Prisene på enkelte norskproduserte varer og tjenester påvirkes av utviklingen ute, blant annet gjennom importinnhold i produksjonen eller gjennom konkurranse. Prisveksten på denne type varer har vært betydelig lavere enn kostnadsveksten i norsk økonomi de siste årene. I 2011 var prisveksten 1,6 prosent. For bedrifter som produserer produkter med importinnhold kan en sterkere krone og lav prisvekst ute bidra til å øke driftsmarginene og lønnsomheten. Det kan begrense behovet for å sette opp prisene.

Lav kostnadsvekst hos våre handelspartnere og en sterk krone gir lav prisvekst på varer som importeres. Det begrenser mulighetene til å sette opp prisene for norske bedrifter som møter konkurranse i hjemmemarkedet fra utenlandske leverandører. Over tid kan det gi reduserte driftsmarginer og svakere lønnsomhet.

Husleie

Veksten i husleiene, slik de måles i konsumprisindeksen, har vært avtagende de siste årene, fra 3,5 prosent i 2009 til 1,7 prosent hittil i 2012. Husleiene påvirkes av utviklingen i den generelle prisveksten, KPI. Endringer i konsumprisene slår erfaringsmessig ut i husleiene med et visst tidsetterslep, se figur 6. Redusert vekst i husleiene har bidratt til å trekke veksten i prisene på norskproduserte varer og tjenester ned under det nivået kostnadsveksten i norsk økonomi isolert sett tilsier.

Figur 6: KPI og husleiene i KPI. Tolvmånedersvekst. Prosent



Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tjenester kan ha andre priskomponenter enn lønn

Prisveksten på tjenester som har andre viktige priskomponenter enn lønn har også vært lavere enn kostnadsveksten i norsk økonomi. Det er imidlertid store forskjeller mellom ulike næringer. For teletjenester faller prisene. Det kan trolig sees i sammenheng med konkurransesituasjonen. Prisene for hoteltjenester faller også, noe som kan skyldes utviklingen ute og økt hotellkapasitet. Prisveksten på sosiale omsorgstjenester som

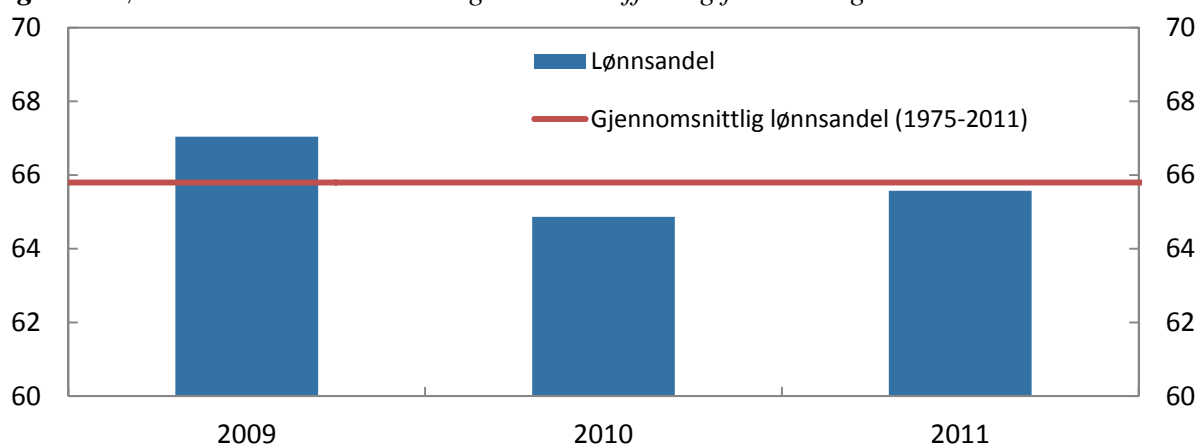
⁴ Se "Dagligvarehandel og mat 2010", Norsk Institutt for landbruksøkonomisk forskning.

⁵ Se *Skjevheter i prisindeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer?* på <http://www.ssb.no>.

barnehageplasser og SFO er relativt lav. Det kan blant annet ses i sammenheng med at de innehar et stort element av offentlig regulerte priser. På andre tjenestetyper er veksten i prisene nær lønnsveksten. Det gjelder for eksempel prisene for restaurantbesøk, finansielle tjenester og transporttjenester.

Dersom kostnadene øker raskere enn prisene, vil det normalt gjenspeiles i reduserte driftsmarginer og en økning i lønnstakernes andel av bedriftenes inntekter. Figur 7 viser at lønnsandelen samlet sett for norsk økonomi falt fra 2009 til 2010, mens lønnsandelen økte svakt fra 2010 til 2011. Utviklingen i lønnsandelene kan tyde på at driftsmarginene i norske bedrifter samlet sett ikke er like presset som figur 4 kan gi et inntrykk av. Det kan skyldes flere forhold.

Figur 7: Lønnsandel i Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning. Prosent



Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

I 2011 sto arbeidsinnvandring for hele 70 prosent av veksten i sysselsettingen.⁶ Den høye arbeidsinnvandringen kan ha påvirket produktivitetsutviklingen i norsk økonomi. Veksten er særlig høy innenfor næringer som har et relativt sett lavt produktivetsnivå. Det står lite kapital bak hver sysselsatt i næringer som byggsektoren, helsesektoren og servicesektoren. Det er derfor ikke gitt at et aggregert mål for produktivetsvekst gir et riktig bilde av produktivetsutviklingen i sektorer som er viktig for konsumprisveksten.

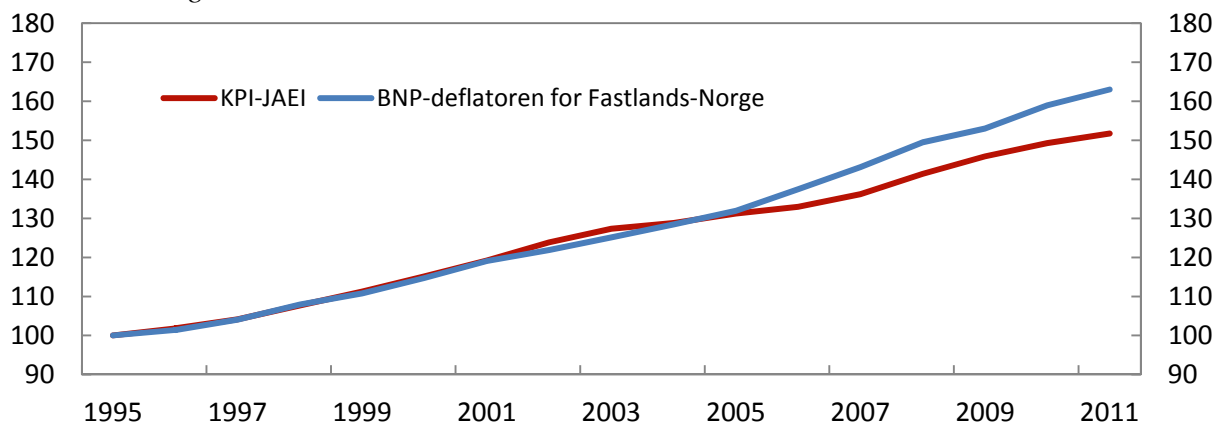
BNP-deflatoren for Fastlands-Norge skiller seg fra konsumprisindeksen ved at den baserer seg på prisveksten i hele økonomien. Figur 8 viser at BNP-deflatoren har vokst raskere enn prisene på norskproduserte varer og tjenester de siste årene. Det tyder på at prisveksten i deler av økonomien er høyere enn det som gjenspeiles i konsumprisene på norskproduserte varer og tjenester. Dette gjenspeiles blant annet i at bytteforholdet til Fastlands-Norge, som er forholdet mellom verdien av eksporten og importen, har bedret seg over tid og slikt sett gjort det mulig for norske bedrifter å opprettholde et høyt lønns- og kostnadsnivå.

4. Konklusjon

I denne kommentaren har vi sett på hvordan utviklingen i sentrale underkomponenter av KPI-JAE har bidratt til nedgangen i konsumprisveksten de siste årene. Vi finner at rundt 1/3 av nedgangen siden 2009 skyldes utviklingen i prisene på importerte konsumvarer, mens resten kan tilskrives de norskproduserte varene og tjenestene.

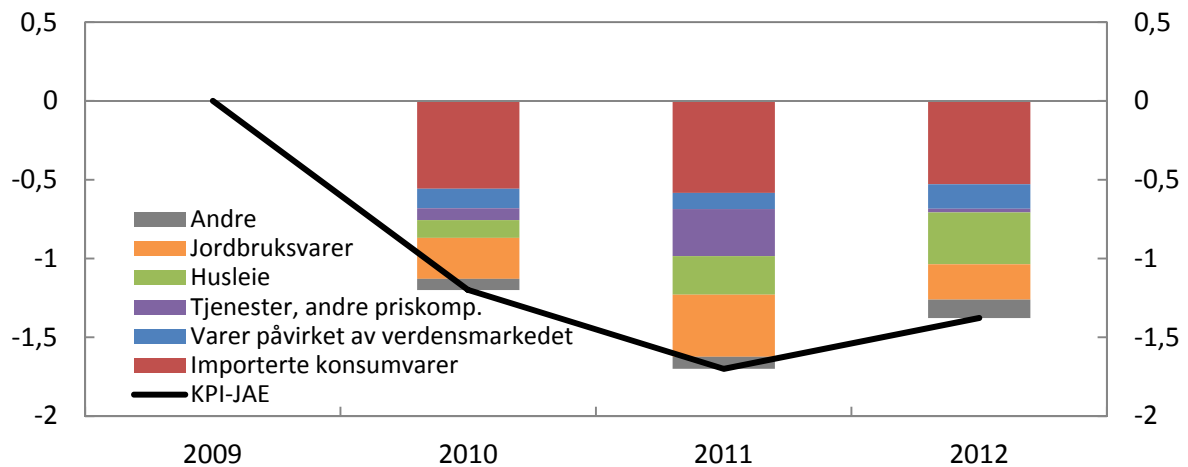
⁶ Nasjonalbudsjett 2013.

Figur 8: Prisvekst på norskproduserte varer og tjenester (KPI-JAEI) og BNP-deflatoren for Fastlands-Norge. Indeks. 1995=100



Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 9: Endring i KPI-JAE siden 2009 og bidrag til endringen fordelt etter leveringssektor. Årsvekst.¹⁾ Prosentenheter



1) For 2012: Gjennomsnittlig tolv månedersvekst til og med september

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Prisene på importerte konsumvarer har falt siden 2010. Det har bidratt til å trekke ned den samlede konsumprisveksten, se figur 9. Fallet i prisene på disse varene kan i stor grad forklares med en sterkere kronekurs og svake internasjonale prisimpulser. Prisstigningen på norskproduserte varer og tjenester har avtatt siden 2009. Veksten i disse prisene har de siste årene vært lavere enn det kostnadsutviklingen i norsk økonomi tilsier. Det kan skyldes flere forhold. Prisene på enkelte norskproduserte varer og tjenester påvirkes av utviklingen ute, blant annet gjennom importinnhold i produksjonen eller gjennom konkurranse. Videre har prisene på norskproduserte jordbruksvarer falt de siste årene. Det skyldes trolig konkurransesituasjonen i dagligvaresektoren. Utviklingen i husleiene bidrar også til å holde prisveksten på norskproduserte varer og tjenester nede.